

УДК 336.5
ББК 65.292.3 (Т)

М.М. ПЎЛОТОВ,
Д.М. ВАЛИЕВА

МАСЪАЛАҲОИ ТАҲҚИҚИ УСТУВОРИИ МОЛИЯВИИ КОРҲОНАҲОИ ТИҶОРАТӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Солҳои ба вучуд омадани инқилоби бозоргонӣ вижагиҳои ҳаракатҳои ташкилотҳо аз он иборат буд, ки дар навбати аввал масъалаҳои худтаъминкунӣ, худмаблағгузорӣ, мустақилий ва худидоракунӣ дохил мешуд.

Иҷрои чунин принципҳо барои мустаҳкам кардани устувории молиявии ҳамаи субъектҳои хоҷагидорӣ, алалхусус, хоҷагидорӣ молиявӣ заминаҳои хубро барои баланд бардоштани сифати кори ташкилотҳо муҳайё мекунад.

Пас, аз рӯи чунин нуқтаи назар, пеш аз ҳама, бояд нишондиҳандаҳои устувории молиявии ташкилотҳо дар асоси муайян кардан аз рӯи истилоҳот ва тафсириҳо таҳқиқ карда шавад.

Дар илми иқтисодиёт шарҳҳои гуногуни мафҳуми «устувории молиявӣ» мавҷуд аст. Масалан, П. Андреев ақида дорад, ки устувории молиявӣ аз вазъи мунтазамии ташкилот: баланд бардоштани даромадноки аз ҳисоби фурӯш; сариштакунии воситаҳои пулӣ ва истифодаи самараноки онҳо, дуруст амалӣ кардани истехсолу фурӯши маҳсулот шаҳодат медиҳад. Ба андешаи ӯ, агар даромаду сармояи ташкилот зиёд гардад, қобилияти пардохтпазирӣ ва қарзӣ дуруст ба роҳ монда шавад, он гоҳ устувории молиявӣ дар он ба назар мерасад [1, с.49-56].

Е.В. Быкова бошад, фикре пешниҳод овардааст, ки мувофиқи он устувории молиявӣ нишондиҳандаи вазъи молиявии ташкилот буда, категорияи иқтисодиест, ки вазъи сармояро дар раванди гардиш ва қобилияти хоҷагидорӣ субъективиро ба худинкишофдиҳӣ дар вақти муайян инъикос мекунад [2, с.56-59]. А.В. Графов менависад, ки устувории молиявӣ ҳамчун яке аз унсурҳои ташкили устувории ташкилот барои мувозинатнокии даромадҳои сармоя, мавҷуд будани воситаҳо барои бурдани фаъолияти минбаъда, барои гирифтани қарзҳо ва истехсоли маҳсулот хизмат карда метавонад. Устувории молиявӣ дар бисёр мавридҳо ба назар мерасад. Устувории молиявӣ, яъне пешгӯии нишондиҳандаҳои қобилияти пардохтпазирӣ барои дурнамо, яъне вақти дуру дароз ба ҳисоб меравад. Устувории молиявӣ ва мавқеи он як қисми таҳлили молиявии ташкилотҳо мебошад. Барои устувории молиявии ташкилотро таҳлил кардан нишондиҳандаҳои муайян кор фармуда мешавад [3, с.64-71].

Аз ин рӯ, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки «устувории молиявӣ муҳимтарин характеристикаи фаъолияти ташкилотҳо дар бозори иқтисодӣ маҳсуб меёбад. Барои баҳогузорӣ ба вазъи ташкилотҳо чунин коэффисиент-хоро истифода бурдан мумкин аст:

- Коэффисиенти гардиши активҳо = пули савдо- ҳолис / миқдори миёнаи активҳо;

- Давомнокии гардиши активҳо = $r_{\text{ўзх}} / \text{коэффисиенти гардиши активҳо} = r_{\text{ўзх}} \times \text{миқдори миёнаи активҳо} / \text{пули савдо} - \text{ҳолис} = \text{миқдори миёнаи активҳо} / \text{пули савдои миёнарӯзӣ} - \text{ҳолис}, r_{\text{ўзх}};$

- Коэффисиенти гардиши муомилоти маблағ = пули савдо – ҳолис / миқдори миёнаи гардиши активҳо;

- Давомнокии гардиши муомилоти маблағ = $r_{\text{ўзх}} / \text{Коэффисиенти гардиши муомилоти маблағ} = r_{\text{ўзх}} \times \text{миқдори миёнаи гардиши активҳо} / \text{пули савдо} = \text{миқдори миёнаи гардиши активҳо} / \text{пули савдои миёнарӯзӣ} - \text{ҳолис}, r_{\text{ўзх}};$

- Коэффисиенти гардиши захираҳо = нархи аслии маҳсулоти фурӯхташуда / миқдори муайяни захираҳо [3, с. 64-71].

Таҳлили устувори молиявӣ барои солҳои 2010-2012 (аз рӯи воҳид) ООО Ромсар-Сугд (коэффисиентҳои овардашуда тахмининанд)

Нишондиҳандаҳо	Меъёрҳо	2010	2011	2012
Коэффисиенти сармоягузорӣ	$U1 < 1,5$	0,5	0,7	0,7
Коэффисиенти мустақилии молиявӣ	$U2 > 0,4-0,6$	0,7	0,6	0,6
Коэффисиенти якҷоя кардани маблағи қарзӣ	$U3 = 0$	0,3	0,4	0,4
Коэффисиенти зудҳаракати маблағи худӣ	$U \sim 0,5$	0,6	0,6	0,5
Коэффисиенти устувори маблағ	$U5 > 1,0$	0,7	0,6	0,6

Аз чадвал дидан мумкин аст, ки ҳаққи маблағи худӣ назар ба соли 2010 дар соли 2012 кам шудааст. Ин аз ҳисоби паст рафтани маблағи иловагӣ ва ба нақша нагирифтани даромади марҳилаи ҳисоботӣ, ки бояд баръакс баҳогузорӣ шавад, рӯй додааст. Коэффисиенти зудҳаракати маблағи худӣ ба мо нишон медиҳад, ки он дар муқоиса бо соли 2010 паст рафтааст. Ин корхонаро таконе медиҳад, ки дар истифода бурдани гардиши маблағи ташкилоти худ тартибу интизомро дуруст ба роҳ монад, зеро коэффисиент дар сатҳи 0,5 қарор дорад.

Ба гурӯҳи нишондиҳандаҳои катъии устувори молиявӣ нишондиҳандаҳои дохил мешаванд, ки дараҷаи таъминоти захираҳо ва харочотро дар асоси шакли манбаъҳо тавсиф мекунанд:

- мавҷуд будани гардиши воситаҳои худӣ (ГВХ)

ГВХ = сармоя ва захираҳо – активҳои ғайригардишӣ

- мавҷуд будани сармояи функционалӣ (яъне сарчашмаҳои шахсӣ ва ташкили сарчашмаҳои ҷалбшаванда барои захира, СФ).

СФ = (Сармоя ва захира + пассивҳои дарозмӯҳлат) – Активҳои ғайригардишӣ

- Ҳаҷми умумии сарчашмаҳои асосии башаклдорории захираҳо ва харочотҳо (ҲУ).

$\text{ХУ} = \text{Сарчашмаҳои шахсӣ ва қарзҳои дарозмуддат} + \text{Қарзҳои кӯтоҳмуддат} - \text{Активҳои ғайригардишӣ.}$

Ба ҳар як нишондиҳандаҳои номбаршуда нишондиҳандаи таъминоти захираҳо ва харочот (ЗХ) мувофиқат мекунад: формулаи ҳисоб кардани он дар тарафи чапи сутунҷаи ҷадвал нишон дода шудааст. Тибқи натиҷаҳои ҳисобу китую вазъи молиявии ташкилотҳоро муайян кардан мумкин аст.

Нишондиҳандаҳо	Гуруҳҳои устувори молиявӣ			
	Мустақилияти ҳақиқӣ	Мустақилияти мӯътадил	Вазъияти ноустувор	Вазъияти бӯҳронӣ
$\text{ФГВХ} = \text{ГВХ} - \text{ЗХ}$	$\text{ФГВХ} \geq 0$	$\text{ФГВХ} < 0$	$\text{ФГВХ} < 0$	$\text{ФГВХ} < 0$
$\text{Фсф} = \text{СФ} - \text{ЗХ}$	$\text{Фсф} \geq 0$	$\text{Фсф} \geq 0$	$\text{Фсф} < 0$	$\text{Фсф} < 0$
$\text{Фху} = \text{ХУ} - \text{ЗХ}$	$\text{Фху} \geq 0$	$\text{Фху} \geq 0$	$\text{Фху} \geq 0$	$\text{Фху} < 0$

1. Мустақилияти ҳақиқии вазъи молиявӣ. Ҳамаи захираҳои корхона аз ҳисоби гардиши пулии дохилӣ рӯйпӯш карда мешавад, яъне ташкилот ба қарздиҳандаҳои беруна мӯҳтоҷ нест. Чунин ҳолат кам ба назар мерасад ва дар як вақт исботи он аст, ки кормандони ташкилот барои фаъолияти устувори касбии худ имкониятҳои берунаро истифода бурдан намехоҳанд ё аз онҳо самарабахш истифода бурда наметавонанд: $\text{ФГВХ} \geq 0$; $\text{Фсф} \geq 0$; $\text{Фху} \geq 0$.

2. Мустақилияти мӯътадили вазъи молиявӣ кафолати пардохтпазирӣ мебошад: $\text{ФГВХ} < 0$; $\text{Фсф} \geq 0$; $\text{Фху} \geq 0$.

3. Вазъияти ноустувори молиявӣ ба қобилияти пардохтпазирӣ хавф мерасонад, лекин имконияти азнавбарқароркунии мувозинат ҳаст, ки дар натиҷаи аз ҳисоби хазинаҳои дохилӣ бо роҳи кам кардани қарзҳои беруна ва тезонидани муомилоти захираҳо нигоҳ дошта мешавад: $\text{ФГВХ} < 0$; $\text{Фсф} < 0$; $\text{Фху} \geq 0$.

4. Вазъияти бӯҳрони молиявӣ. Ташкилот пурра аз маъхази қарздиҳӣ вобаста аст. Сармояи дохилӣ ва қарзҳои дарозмӯҳлату кӯтоҳмӯҳлат имконияти маблағгузорӣ кардани воситаҳои гардишро надорад, пасандозҳо аз ҳисоби воситаҳои, ки дар натиҷаи суст рафтани қарзҳои кредитӣ ба вучуд омадааст, пурра карда мешаванд:

$$\text{ФГВХ} < 0; \text{Фсф} < 0; \text{Фху} < 0. [3, 69-71].$$

Нишондиҳандаҳои молиявии ООО «Ромсар-Суғд» дар се сол (2010-2011-2012) (маблағҳои овардашуда тахминанд)

Миқдори умумии пасандоз ва харочотҳо баробар ба ҳосили ҷамъи баланси актив (ЗХ):

$$\text{(ЗХ) Захира ва харочотҳо барои 2010} = 106543 \text{ сом.}$$

$$\text{(ЗХ) Захира ва харочотҳо барои 2011} = 172835 \text{ сом.}$$

$$\text{(ЗХ) Захира ва харочотҳо барои 2012} = 168723 \text{ сом.}$$

Барои ба сарчашмаҳои пасандоз ва харочотҳо баҳо додан якчанд нишондиҳандаҳо, ки намудҳои гуногуни сарчашмаҳоро инъикос мекунанд, истифода бурда мешавад.

- Мавҷуд будани гардиши воситаҳои худӣ (ГВХ):

$$\text{ГВХ- Мавҷуд будани гардиши воситаҳои худӣ барои 2010} = 511485 \text{ сом.}$$

$$\text{ГВХ - Мавҷуд будани гардиши воситаҳои худӣ барои 2011} = 455754 \text{ сом.}$$

ГВХ - Мавҷуд будани гардиши воситаҳои худӣ барои 2012 = 373577 сом.
- Мавҷуд будани сармояи функционалӣ (яъне сарчашмаҳои шахсӣ ва ташкили сарчашмаҳои ҷалбшаванда барои захира) (СФ):

СФ- сармояи функционалӣ барои 2010 = 511485 сом.

СФ- сармояи функционалӣ барои 2011 = 455754 сом.

СФ- сармояи функционалӣ барои 2012 = 373577 сом.

- Ҳаҷми умумии сарчашмаҳои асосии башаклдарории захира ва хароҷотҳо:

ҲУ- Ҳаҷми умумӣ барои 2010 = 511485 сом.

ҲУ- Ҳаҷми умумӣ барои 2011 = 455754 сом.

ҲУ- Ҳаҷми умумӣ барои 2012 = 373577 сом.

Ба ин се нишондиҳандаи мавҷудбудай сарчашмаҳои захира ва хароҷотҳо се нишондиҳандаи таъминкунандаи захира ва хароҷотҳо мувофиқат мекунад.

Аз рӯи ҳисобе, ки дар соли 2010 гузаронидем, маълум шуд, ки ташкилот вазъияти устувори молиявиро дошт, аммо солҳои 2011 ва 2012 ин ҳолат боз устувортар гашт. Чунин тағйироти мусбат аз ҳисоби маъхазии дохилӣ ва қарзӣ ба вучуд омад. Таҳлили нисбии нишондиҳандаҳо дар муқоиса бо коэффисиентҳои воқеии соли қорӣ ва марҳилаи солҳои пешин гузаронида мешавад:

- коэффисиентҳои воқеӣ бо меъёр;

- коэффисиентҳои воқеии ташкилот бо нишондиҳандаҳои дигар ташкилотҳо;

- коэффисиентҳои воқеӣ нишондиҳандаҳои соҳаҳо.

Дар қорҷубаи методи мазкур чунин баҳогузори қарда мешавад: коэффисиентҳои автономӣ (онд ба тобеият ба сармояи қарзӣ маълумот медиҳад), коэффисиенти капитализатсионӣ (ба сармоя гардондани арзиши изофа), коэффисиенти воситаҳои ҷалбкунӣ (кадом қисми воситаи мубодилот аз ҳисоби қарзҳои кӯтоҳмуддат маблағгузори қарда мешавад), коэффисиенти мустақилияти молиявӣ (вазъи нисбии воситаи худӣ дар ҳосили умумии сарчашмаҳои маблағгузори), коэффисиенти маблағгузори (кадом қисми фаъолият аз ҳисоби воситаҳои худӣ ва кадоми он аз ҳисоби қарз маблағгузори қарда мешавад), коэффисиенти зудҳаракатии сармояи худӣ (кадом қисми гардиши тозаии сармоя ба 1 сомонии воситаи худӣ баробар аст, нишон медиҳад), муносибати коэффисиенти дебиторӣ, қарздиҳанда ва дигарҳо. Коэффисиентҳои молиявии устувор аз он ҷиҳат мувофиқ аст, ки имконияти муайян қардани таъсири омилҳои гуногун дар тағйироти ҳолати молиявии ташкилот, баҳогузори қардани динамикаи онро нишон медиҳад. Аммо набояд аз хотир баровард, ки як андоза нишондиҳандаҳои молиявӣ нишондиҳандаи индикатори ҳолати молиявии ташкилот, имконияти маблағгузори ва қобилияти пардохтпазирӣ ба ҳисоб меравад [4, с. 305-327].

Азбаски инкишофи иқтисодии мо тадричан пеш меравад, қайд қардан қориз аст, ки дар замони ҳозира дар самти тичорат барои хотири таъмин ва бехтар қардани натиҷаҳои фаъолияти он ва баромада тавонистан аз ҳолатҳои гуногун бояд дигаргунӣ ва усулҳои нави ба рушду такомули он мусоидаткунанда дароварда шавад. Дар айни замон, вазъи молиявӣ дар баробари муҳимтарин нишондиҳандаи фаъолияти иқтисодии ташкилотҳо маҳсуб ёфтани он боз мафҳуми комплексие ҳам мебошад, ки аз омилҳои бисёр вобаста аст ва аз рӯи

тартиби нишондиҳандаҳои инъикосунандаи мавҷудият ва ҷобачоқунии воситаҳо имкониятҳои аниқии молиявӣ баҳогузорӣ карда мешавад.

Калидвожаҳо: устувории молиявӣ, вазъи молиявӣ, гардиши воситаҳои худӣ (ГВХ), қобилияти пардохтпазирӣ, қобилияти қарзӣ, сармояи функсионалӣ (СФ), ҳаҷми умумӣ (ҲУ)

Пайнавишт:

1. Андреев, П. Обеспечение финансовой устойчивости сельскохозяйственных предприятий / П. Андреев // АПК: экономика и управление. - 2002. - № 9. - С. 49-56.
2. Быкова, Е.В. Показатели денежного потока в оценке финансовой устойчивости предприятия / Е.В. Быкова // Финансы. - 2000. - №2. - С. 56-59.
3. Графов, А.В. Оценка финансово-экономического состояния предприятий / А.В. Графов // Финансы. - 2001. - № 7. - С. 64-71.
4. Ковалев, В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев - М.: Финансы и статистика, 2003. - 330 с.

Reference Literature:

1. Andreyev, P. Provision of financial stability of agricultural enterprises. AIC Economy and Management. - 2002. - № 9. - pp. 49-56.
2. Bykova, E. V Indices of money stream in the estimation of financial stability of enterprise. // Finances. - 2000. - №2. - pp. 56-59.
3. Grafov, A.V. Estimation of the financial-economic state of enterprises. // Finances. - 2001. - № 7. - pp. 64-71.
4. Kovalyov, V.V. Financial analysis: methods and procedures. - M.: finances and statistics, 2003.- 330pp.

К вопросу исследования финансовой устойчивости коммерческих предприятий в современных условиях

Ключевые слова: финансовая устойчивость, финансовое состояние, собственные оборотные средства (СОС), платёжеспособность, кредитоспособность, функционирующий капитал (ФК), основные источники (ОИ)

В современных условиях финансовая устойчивость имеет большое значение, так как является одной из функций развития экономики в сфере бизнеса. Финансовая устойчивость является важнейшей характеристикой финансовой деятельности предприятия в условиях рыночной экономики. Понятия «финансовая устойчивость», «платежеспособность» и «кредитоспособность», то есть способность предприятия предоставлять денежные средства самостоятельно, включает в себя оценку различных сторон деятельности организации.

В данной статье авторы рассматривают такие вопросы, как анализ финансового состояния предприятия, коэффициенты оценки финансовой устойчивости предприятия, методы анализа финансового состояния предприятия в новых, рыночных условиях хозяйствования.

To the Issue of Financial Stability of Commercial Enterprises under Modern Conditions

Key words: financial stability, financial state, own current assets, solvency, credit solvency, functioning stock, major sources

Under modern conditions financial stability is of great importance as it is one of the functions of economy development in the realm of business. Financial stability is one of the most important characteristics of financial activity of an enterprise under the conditions of market economy. The notions “financial stability”, “solvency” and “credit solvency” are self-sufficient as they include the assessments of giving monetary resources and various aspects of enterprises` activity.

The authors canvas such problems as analysis of enterprise`s financial state, co-efficiency of an assessment its financial stability, methods of analysis of the financial state of the enterprise under new market conditions of economy running.

Роҷеъ ба муаллиф:

Пӯлотов Мунир Мухторович, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудити Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи акад. Б. Гафуров (Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хучанд), e-mail: munirpulatov@mail.ru

Валиева Дилфуза Муъминовна, унвонҷӯи кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудити Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи акад. Б. Гафуров (Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хучанд), e-mail: dilfuza.valieva@bk.ru

Сведения об авторах:

Пулатов Мунир Мухтарович, кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой бухгалтерского учёта и аудита Худжандского государственного университета им. акад. Б.Гафурова (Республика Таджикистан, г. Худжанд), e-mail: munirpulatov@mail.ru

Валиева Дилфуза Муъминовна, соискатель кафедры бухгалтерского учёта и аудита Худжандского государственного университета им. акад. Б.Гафурова (Республика Таджикистан, г. Худжанд), e-mail: dilfuza.valieva@bk.ru

Information about the authors:

Pulatov Munir Mukhtarovich, Candidate of Economy Sciences, Associate Professor of the department of accounting and audit under the Tajik State University named after acad. B. Gafurov (Tajikistan, Khujand), e-mail: munirpulatov@mail.ru

Valiyeva Dilfuza Muminovna, claimant for candidate degree of the faculty of economy under Khujand State University named after academician B.Gafurov (Tajikistan, Khujand), e-mail: dilfuza.valieva@bk.ru